

RODE KORNOELJES

Eerste druk januari 2015

© Copyright 2015 KERIM GÖÇMEN

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Kerim Göçmen

Rode kornoeljes

Uitgeverij Van Oorschot
Amsterdam

Proloog

Met de verkiezingen van 14 mei 1950 was er een einde gekomen aan een onaangename periode voor mijn ouders. Mijn vader was tevreden (de verkiezingen, waarvoor hij zich als voorzitter van de kiescommissie in Kolçaklar met man en macht had ingezet, waren eerlijk en smetteloos verlopen) maar niet blij. Het resultaat – de overweldigende overwinning van de democraten op de Republikeinse Volkspartij – was niet de uitkomst waarop hij had gehoopt. Mijn moeder deelde de teleurstelling van mijn vader, maar was bovenal opgelucht, omdat de incidenten waarvoor zij al die tijd had gevreesd, waren uitgebleven.

In de derde week na de verkiezingen kwam Seyfi Kirman, onze buurman en een oude studievriend van mijn vader, terug uit L., waar hij tijdelijk zijn vrouw bij zijn broer had achtergelaten, om de huisraad op te halen. De volgende dag zou hij vertrekken naar het district P. Voordat de verhuishwagen arriveerde, kwam hij bij ons lunchen.

Toen ik opgefrist en omgekleed aan tafel plaatsnam, vroeg mijn vader of ik mijn handen had gewassen – mijn vader hechtte bijzonder aan hygiëne. Onze gast informeerde vriendelijk hoe het met me ging.

Nadat ik hem had geantwoord, draaide hij zich naar mijn vader toe en vervolgde zijn gesprek.

‘Moet je luisteren! We hebben voor Murat Kula alles gedaan wat we konden.’ Een paar dagen eerder was die naar een oord in het oosten van het land vertrokken, volgens velen verbannen, omdat zijn naam op een rode lijst had gestaan – de lijst van vermeende

communisten – die voor de verkiezingen had gecirculeerd. ‘Overplaatsing van een onderwijzer is een administratieve kwestie die uitsluitend het Directoraat van het Lager Onderwijs aangaat. We hebben het hoofd van de dienst bezocht en ervoor gezorgd dat hij een bezwaarschrift schreef aan het Directoraat.’

‘Meer doen zou neerkomen op politiek bedrijven!’ zei mijn vader met een bezwaard gemoed, terwijl hij tegelijkertijd zichtbaar opgelucht was. ‘Het ondertekenen van de petitie die opeens opdook, zou actieve deelname aan de politiek betekenen, of je het er nou mee eens bent of niet... Als ambtenaar heb je een zeer beperkte speelruimte.’

De gast schudde het hoofd alsof het hem moeite kostte om mijn vader gelijk te geven.

‘Die beperking gold niet voor anderen,’ zei hij. ‘Het verbaast me dat ze de petitie niet hebben ondertekend... Ondertekening zou getuigen van democratische rijpheid van het volk. Hoe dan ook, het is een trieste geschiedenis.’

‘Arme Nihal Hanım,’ kwam mijn moeder tussenbeide, ‘ik herinner me nog heel goed dat ze zich bij me kwam beklagen over die rode lijst... Ik kon toen niet voorzien dat het zover zou kunnen komen; trouwens niemand heeft het kunnen voorzien!’ Ze zweeg even. ‘We hebben allemaal onze kop in het zand gestoken.’

‘Dat moet je niet zeggen!’ zei mijn vader.

Mijn moeder zuchtte en serveerde de soep. Daarnaast had ze speciaal voor de gast een van zijn lievelingsgerechten, gevulde druivenbladen, klaargemaakt. Seyfi Kirman boog over de soepkom, snoof de geur op en complimenteerde mijn moeder uitvoerig. Onder het eten vertelde hij over het district P., het huis dat hij daar had gehuurd en de reis ernaartoe. Midden in het gesprek, alsof hem opeens iets te binnen was geschoten, zei hij: ‘Ik vergat het bijna! Toen ik de naaimachine inpakte, zag ik dat de spoel ontbrak. Het overkomt me opnieuw: de eerste keer was het tijdens de

verhuizing naar Kolçaklar – ik weet nog dat je mij naar het filiaal van Singer meenam – en nu dus weer.’

Mijn vader bewoog onrustig in zijn stoel. De opmerking van zijn vriend over de spoel had op het gezicht van mijn vader een merkbare verandering teweeggebracht, en mijn moeder was haastig opgestaan om de lege soepborden naar de keuken te brengen. Seyfi Kirman was te zeer in gedachten verzonken om er iets van te merken.

‘Ik zal de chauffeur van de vrachtwagen morgen vragen om in Aydin een stop te maken. Daar zul je vast een spoel kunnen vinden,’ zei mijn vader met een geforceerd glimlachje.

De opmerking over de spoel miste zijn uitwerking ook op mij niet: ik werd overmand door hevige emoties, zoet en opwindend, teder en bedreigend, verheven en vernederend tegelijk. Mijn blik viel op een schaal rode, rijpe kornoeljes die mijn moeder alvast had neergezet. Ik kon me niet meer beheersen, stond huilend op en rende de kamer uit.

‘Hij is verdrietig om het vertrek van zijn vriend!’ hoorde ik mijn moeder nog tegen onze gast zeggen. ‘Caner en de zoon van Murat Kula zaten in dezelfde klas!’

Ik was mijn moeder dankbaar voor haar verklaring, die maar gedeeltelijk waar was. Ik hilde eerder uit liefdesverdriet dan om het vertrek van mijn klasgenoot.

In februari van datzelfde jaar 1950 werd mijn vader van C. naar Kolçaklar overgeplaatst. Mijn moeder en ik volgden hem twee maanden later. In een buurt waar veel ambtenaren woonden hadden we een huis gehuurd. Het was een nieuw betonnen gebouw met een mozaïekvloer, dat op de linkerkant van een erf stond en een deur aan de straatzijde had. Het huis dat zich op de rechterzijde van het erf bevond en dat ik het 'tweelinghuis' noemde, omdat het identiek was aan het onze, stond leeg. Twee massieve houten deuren, speciaal op maat gemaakt voor de renpaarden van onze huiseigenaar, Kemalettin Gemici, scheidden het erf van de straat. Het terrein was betegeld met grijze straatstenen die een dof, galmend geluid maakten, wanneer zijn paarden naar de weilanden werden gebracht.

Het erf had een U-vorm. Aan de rechterzijde bevond zich een stal die onderdak bood aan twee koeien, een stier en een pasgeboren kalfje. 's Ochtends vroeg gingen de reusachtige deuren aan de straatzijde open en voegden de beesten zich bij de kudde die door onze straat trok, op weg naar de weilanden buiten het dorp. Aan de linkerzijde, onder ons huis, lag de kelder... Het was er zelfs op de warmste dagen koel; vanuit de grond steeg ongehinderd de aangename kou van de aarde op. Er stond een rij kruiken, waarin tante Saadet, de vrouw van Kemalettin Gemici, kaas in pekelwater en ingemaakte groente bewaarde...

In C. lag de sneeuw nog op de straten toen we weggingen, maar in Kolçaklar had de lente al lang haar intrede gedaan: alle bomen stonden in bloei en berghellingen waren bezaaid met krokussen en

madeliefjes. Ondertussen was er geen spoor te bekennen van de verveelde ledigheid die gewoonlijk in dat jaargetijde de kop opsteekt. Volgens mijn moeder kwam dat door de grimmige sfeer in de stad. De naderende verkiezingen hadden de gemoederen behoorlijk verhit – het waren immers de eerste vrije verkiezingen in de geschiedenis van het land. Iedereen hield zich bezig met de vraag wie er zou winnen. Zouden het de democraten of de republikeinen worden?

Mij interesseerde het niet wie er zou winnen. Ik was vijftien; verkiezingen, democratie en termen als ‘het mandaat van het volk’ behoorden tot de wereld van de volwassenen waar ik me verre van hield. Mijn kennis over die wereld putte ik uit stripboeken; daarin ging het over verheven waarden als eerlijkheid, onvoorwaardelijke vriendschap, plichtsbesef, verantwoordelijkheid voor je naasten. Die stripboeken las ik in het grootste geheim, omdat mijn vader me dit soort lectuur had verboden. Hij vond dat ze mijn jeugdige fantasie onnodig prikkelden en mij ervan weerhielden mijn huiswerk te maken.

Nooit eerder had ik me zo gelukkig gevoeld als in die dagen. Mijn vader liet me verder vrij in mijn doen en laten, omdat ik geen onvoldoendes haalde. Hij was veertig jaar oud en vervuld van werklust. Hij behandelde me streng en verwachtte dat ik me gedroeg zoals het de zoon van een rechter betaamde, dat wil zeggen: correct, rechtvaardig en onomkoopbaar (hij vroeg me bijna elke dag of er niet iemand had geprobeerd om mij steekpenningen te geven). Mijn moeder hield veel van me en was altijd bezorgd over me, maar sinds Cemal, de zoon van onze huiseigenaar, zich over mij ontfermde, gaf ze me vaker toestemming om naar buiten te gaan.

Onze huiseigenaar Kemalettin Gemici begroette mij altijd hartelijk; ik mocht op het erf en in de tuin vrijelijk rondhangen en zijn renpaarden roskammen. Hij was een verlicht man die hoog opgaf van goed opgeleide mensen en behoorde tot de aanhangers van de

Democratische Partij (maar hij was geen lid). Hij waardeerde mijn vader omdat hij hem 'een man van principes' vond en was er zelfs een beetje trots op dat hij hem als huurder had. Als een van de weinige notabelen had hij ingezien dat de ouderwetse huizen met verharde aarden vloeren en platte, lemen daken, waarvan de voordeuren zich niet aan de straat maar op een erf bevonden, bij de ambtenaren niet in de smaak vielen. Hij woonde met zijn gezin op het achterste gedeelte van het erf. De stal waar zijn drie paarden stonden was later aangebouwd. Twee lage poorten scheidden de verrekken van zijn huis van respectievelijk het erf en van de tuin aan de achterkant, waar kornoeljes groeiden die eind mei, begin juni rijp werden. De tuin strekte zich uit tot aan de oever van een beek die dwars door Kolçaklar stroomde. Aangezien de bedding van de beek lager lag, liep het uiteinde van de tuin in een scherpe helling naar beneden af.

Tante Saadet, de veertig reeds gepasseerd, was een vrome vrouw; ze droeg altijd een hoofddoek, ook wanneer er geen mannen in de buurt waren. Ze mocht mij graag, omdat ze vond dat ik op mijn moeder leek. 'Net zo bescheiden als zij,' zei ze met een tedere blik op mijn gezicht. 'Goed bloed loochent zich niet,' voegde ze eraan toe terwijl ze me over het hoofd aaide. Ik voelde me bij haar op mijn gemak, omdat ze me niets oplegde en me niet belette de stripboeken uit de voorraad van Cemal te lezen.

Cemal, die op dat moment de vakantie bij zijn ouders doorbracht (naar verluidt omdat zijn ouders een vrouw voor hem zochten), had me leren paardrijden. Wanneer hij de uitgestrekte katoenvelden van zijn vader, niet ver van de moerassen buiten Kolçaklar, ging inspecteren, wat hij met tegenzin deed, nam hij me vaak mee. Hij zadelde Weerlicht, de rustigste van de drie, voor me op. Cemal was vierentwintig jaar oud en werkte als technicus bij een stuwdam (hij legde hoogspanningskabels aan) in de provincie Denizli, honderddertig kilometer verderop. Hij was knap en zag er monter en gezond uit. Ik mocht hem graag omdat hij belangstelling voor me

toonde. Als ik naast hem reed en zag hoe soepel en zelfverzekerd hij zijn paard mende, liet ik mijn schuwheid jegens volwassenen wat varen; ik wilde immers zijn evenknie worden. Tijdens deze ritten leek hij voortdurend op zoek naar vermeende indringers, 'sloebbers', zoals hij ze noemde, die erop uit waren om zich een stuk van het moerasland toe te eigenen. Een groot deel van de moerassen stond namelijk te boek als niemandsland, omdat onduidelijk was wie de rechtmatige eigenaren waren – er deden geruchten de ronde dat de moerassen die geen privébezit waren, na de verkiezingen zouden worden drooggelegd om er katoen te verbouwen.

Wat hield ik van deze uitstapjes! Tijdens de ritten waande ik me vrij van elke plicht of verantwoordelijkheid, wat mij een idee van onbegrensde vrijheid gaf; ik dacht dat de wereld aan mijn voeten lag. Wanneer de zon begon onder te gaan en het tijd werd om terug te keren naar huis, werd ik overvallen door neerslachtige gedachten. Naar huis gaan deed me aan mijn vader denken (ook al wist ik dat hij niet thuis zou zijn – hij bleef voor zijn werk vaak tot laat op de avond weg) en aan diens wakende oog dat ik overdag op afstand had weten te houden. Dat wakende oog zag op mij toe, hield in de gaten of ik volgens zijn principes – eerlijkheid, behulpzaamheid, plichtsbesef, verantwoordelijkheid en vele andere – de dag had volbracht.

Op een buiige avond, later dan gebruikelijk, keerden Cemal en ik terug van een rit te paard door de moerassen. Mijn moeder had bezoek en mijn vader was nog niet thuis. Tante Nihal, de moeder van mijn klasgenoot Hasan, zat met behuilde ogen op de bank. Toen ze mij zag binnenkomen, stond ze op en liep naar de deur. Ik hoorde mijn moeder tegen haar zeggen dat ze mijn vader van het incident zou verwittigen en ze voegde er op geruststellende toon aan toe dat hij vast raad zou weten. Nadat ze haar gast uitgeleide had gedaan, ging ze naar de keuken om het avondeten op te warmen en even later riep ze me. Ik had een standje verwacht, maar ze vroeg alleen waar ik was geweest.

‘Waarom hilde ze?’ vroeg ik, nadat ik haar had geantwoord.

Mijn moeder wilde eerst niets zeggen, maar vertelde het daarna toch.

‘Ze maakt zich zorgen om haar man,’ zei ze. ‘Zijn naam schijnt op een rode lijst te staan die de democraten hebben opgesteld.’

‘Een rode lijst?’

Mijn moeder antwoordde niet, alsof ze zich opeens iets herinnerde. ‘Heb je vandaag Hasan gezien?’ vroeg ze.

‘Nee.’

‘Je moet hem vaker opzoeken. Hij is een goede jongen. Hij heeft veel voor je gedaan. Zonder hem zou je het op school veel moeilijker hebben gehad!’

Ik wist dat ze gelijk had: de eerste weken in Kolçaklar vielen me minder zwaar, omdat hij me voortreffelijk had opgevangen. Ik kon me echter niet aan de indruk onttrekken dat mijn moeder, die anders nooit naar hem informeerde, last kreeg van haar geweten en zich verplicht voelde om iets terug te doen voor dit gezin dat het moeilijk had.

‘Dat ontken ik ook niet, mama!’

‘Maar ik heb de indruk dat je hem verwaarloost. Je hebt hem nog nooit thuis uitgenodigd.’

‘Hij belt toch aan als we samen naar school gaan?’

Hoe kon ik haar uitleggen dat in mijn wereld, die uit stripboeken en het paardrijden met Cemal bestond, geen plaats was voor Hasan die ik lomp en alledaags vond, en die de ‘r’ als ‘j’ uitsprak?

‘Ik bedoel te zeggen dat je hem ook na school of in de weekenden bij ons binnen uit zou kunnen nodigen. Je wekt bij mij de indruk dat hij geen goede vriend van je is.’

Mijn moeder schepte eten op mijn bord, maar at zelf niet omdat ze op mijn vader wilde wachten. Ik vroeg haar wat die ‘rode lijst’ betekende.

‘Daar staan de namen op van mensen met vermeende communistische sympathieën,’ antwoordde ze, zonder erover na te den-

ken of ik dat zou begrijpen. ‘Was je vader maar thuis!’ riep ze. Daarna zuchtte ze diep.

Mijn vader was samen met een ambtenaar van burgerzaken en twee gendarmes (buiten het district Kolçaklar deed de gendarme als plattelandspolitie dienst) naar een dorp gegaan waar, naar men zei, sommige inwoners dubbel stonden ingeschreven als kiesgerechtigden... Mijn moeder maakte zich zorgen dat mijn vader tijdens een van deze uitstapjes het doelwit van een politiek geschil zou worden, omdat in de aanloop naar de verkiezingen de spanning met de dag steeg. Ze was niet blij met de vermetelheid waarmee mijn vader zich sterk maakte voor het naleven van de procedures, maar liet hem niets blijken. Ze had een lagereschoolopleiding en had niet veel verstand van politiek, maar ze bewonderde mijn vader en wilde hem waardig zijn; ik geloof dat ze daarom haar zorgen in zijn bijzijn niet uitte. Voor mijn aldoor zorgelijke moeder was dit geen geringe opgave.

‘Hadden jullie vanmiddag weer geen les?’ vroeg ze met een afwezige blik.

‘Nee,’ antwoordde ik. Op school heerste een tekort aan leerkrachten. Sommige lessen werden door gastdocenten gegeven die er het beste van probeerden te maken (zo hadden we een gepensioneerd dierenarts voor biologie die ons wekelijks trakteerde op zijn jeugdherinneringen). De schooldirectie liet het ons in de ochtend weten wanneer de lessen in de middag niet doorgingen.

‘En morgen?’

‘Morgen hebben we ook de hele middag vrij gekregen.’

‘Was het maar vakantie!’ mompelde mijn moeder voor zich uit. Ik wist bijna zeker dat ze bedoelde: Waren de verkiezingen maar voorbij!

Toen veranderde ze van onderwerp en werd ze steeds spraakzamer; dat was haar manier om de eenzaamheid, die haar de laatste dagen zo vaak plaagde, het hoofd te bieden. Ik luisterde maar half, omdat ik me zo snel mogelijk op mijn kamer wilde terugtrekken

waar ik in het geheim mijn stripboeken kon lezen. Ik wist uit ervaring dat ze, als ik niet op haar poging tot een gesprek inging, vanzelf ophield en zou besluiten om op bezoek te gaan bij tante Saadet. Gedurende de rest van de maaltijd bleef ik uiterst spaarzaam met mijn woorden.

Na de afwas vertrok ze en vloog ik naar mijn kamer. Ik kroop onder mijn bed en tilde daar een van de planken van de houten vloer op. Ik stak mijn hand in de opening, waar ik mijn kostbare collectie *Captain Swing* bewaarde. In plaats van een van deze stripboeken grepen mijn vingers een paar losse velletjes. Ik herinnerde me dat Hasan mij een week eerder een draaiboek had gegeven voor een film, met als titel 'Buffalo Bill en zijn avonturen'. Het was een idiote droom van hem dat deze film ooit in de bioscoop zou draaien. Ik moest het lezen en zeggen wat ik ervan vond. Waarom weet ik niet; opeens verscheen voor mijn geestesoog het behuilde gezicht van zijn moeder en ik dacht aan de woorden van mijn eigen moeder over de 'rode lijst'. Gauw schoof ik de velletjes zo ver mogelijk naar achteren. Ik pakte een deel van *Captain Swing* en terwijl ik onmiddellijk begon te lezen, vergat ik de rode lijst.

Het liep tegen tien en toen mijn moeder thuiskwam. Ik hoorde haar naar mijn kamer lopen; snel verstopte ik het stripboek, maar ik had geen tijd om het licht uit te doen. Om vragen te vermijden deed ik alsof ik sliep. Ze liep naar het raam en keek naar buiten. Door mijn oogharen zag ik haar zorgelijke gezicht. Na een poos keerde ze zich om, gaf me een kus op mijn hoofd en, nadat ze het licht had uitgedaan, verliet ze de kamer.

Hasan belde de volgende ochtend vroeger aan dan gebruikelijk. Ik stond nog mijn tanden te poetsen in de badkamer. Mijn moeder liet hem binnen. Hasan had een colbert aan dat nu al krap was (hij groeide als kool) en een das die scheef zat. Zijn in vergelijking tot zijn romp te grote handen, voeten, hoofd en neus bezorgden hem de aanblik van een lomperik. Hij liep de hal binnen en bleef daar staan; op de uitnodiging van mijn moeder om te gaan zitten, ging hij niet in. Hij bedankte met een schaapachtige, bijna domme glimlach waarbij hij al zijn tanden blootlegde.

Toen hij me zag (zijn glimlach werd nog breder) zei hij: 'Daaj is hij, de schuik, kom op, we moeten wat eejdej op school zijn, zodat jij me twee opgaven vooj de wiskunde kunt uitleggen. Ik snap niets van dat ellendige vak! Opschieten!'

Een reus die niets van wiskunde snapt, dat is net zo lachwekkend als een olifant die bang is voor een muis, dacht ik. Maar ik liet het niet blijken. Ik hielp hem bij zijn huiswerk altijd met een hooghartige superioriteit; hij onderging het met een goedmoedige berusting.

Nadat ik mijn tas had gepakt en mijn moeder een kus had gegeven, ging ik met hem mee. Zoals gewoonlijk bleef hij praten en luisterde ik, een beetje uit gemakzucht omdat ik zo geen gespreksonderwerp hoefde te verzinnen. Hasan keek grimmig, maar de brede glimlach op zijn gezicht verdween niet. Hij sloeg met zijn linkerhand door de lucht.

'Die vejdomde wiskunde. Wat de lejaaj vejtelet, vejgeet ik voojdat ik het opschijf. Wat ik ook doe, het lukt me niet te begijpen